

ברירה במכונת אספרסו ידנית - ניידת - עדכון לספר 'צומת'¹

הרב יהודה אראל

פתיחה

מכונת אספרסו מאפשרת הכנת קפה באמצעות פילטר (מסנן) באופן מכני. מכון צומת בדק ואישר מספר דגמים של מכונה כזו לשימוש בשבת. במאמר זה נבקש לעדכן את הנאמר בנושא בספר 'צומת' לאור בדיקה נוספת שנעשתה בזמן האחרון.

א. דין משמרת

ראשית נקדים הסבר קצר על חלקי המכשיר ואופן השימוש בו. מכונת אספרסו ניידת ידנית, היא מכשיר שנועד להכנת קפה שחור באמצעות מים רותחים זמינים. המכשיר הינו מכני לחלוטין ואין בו כל הפעלה חשמלית. המכשיר מורכב ממספר חלקים: א) כוס להכנסת מים חמים (איור 1). ב) משאבת וואקום שבחלקה התחתון מניחים את הקפסולה (איורים 2-3). ג) מסננת שדרכה עובר הקפה (איור 4). ד) מכסה למסננת, לסגירת המכונה, למנוע נזילה, ויכול גם לשמש ככוס (איור 5).

איור 5

איור 4

איור 2-3

איור 1

הכנת הקפה מתבצעת באופן הבא: ממלאים מים רותחים בכוס העליונה, שמים קפסולת קפה בחלק האמצעי, סוגרים באמצעות חלק המסנן. לוחצים על המשאבה מספר לחיצות והמים נשאבים מהכוס העליונה, דרך קפסולת הקפה והמסננת ולתוך הכוס שתייה זורם הקפה המוכן.

לכאורה יש כאן חשש לברירה בשבת, שהרי הקפה עובר סינון במסננת בשבת. בע"ה נבאר מדוע הפעולה מותרת בשבת. הגמרא (שבת קלט ע"ב) אומרת:

1. ספר צומת, כרך א פכ"ו עמ' 285-290.

אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורין לא.

וכן פוסק להלכה ה'שלחן ערוך' (או"ח סי' שיט סעי' ט):

משמרת אפילו תלויה מערב שבת אסור ליתן בה שמרים אבל אם נתן בה שמרים מערב שבת מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב.

ומבאר ה'משנה ברורה' (סי' שיט ס"ק לג):

צלולים - ר"ל שיהיו השמרים צלולים והמים יזובו מהם עם מקצת מן היין שנשאר בלוע בו והטעם שאין בנתינת מים משום בורר שהמים שהוא נותן צלולים הם ואין בהם דבר שצריך לברר מהם.

מדברי ה'משנה ברורה' מבואר שמותר לתת מים ראויים לשתיה לתוך משמרת בשבת, כך שהמים שיעברו דרכה יקבלו טעם של יין, למרות שהמים עוברים במסננת. סיבת ההיתר היא, כיוון שהמים שעוברים במשמרת ראויים לשתיה לפני כניסתם למשמרת - אין איסור בסינונם.

ב. שימוש במכונת אספרסו - עדכון

על פי עיקרון זה, אין כל חשש לאיסור בורר בשימוש במכונת אספרסו ניידת-ידנית. כיוון שהמים ששמים בכוס ראויים לשתיה, והם רק עוברים דרך קפסולת הקפה ומקבלים טעם של קפה. הלחיצות רק מזרימות את המים מלמעלה למטה דרך הקפסולה, ואינן גורמות לסחיטת הקפסולה עצמה. כך שאין כל חשש ללחוץ עד סוף הוצאת המים מהמכונה.

בספר 'צומת' (שם) נאמר:

בסיום הכנת הקפה, נוצר מצב שבו נשארת במכשיר כמות קטנה יחסית של קפה מרוכז, שעדיין לא יצא מהמכשיר בשלב זה. חזרה על הלחיצות תגביר את הלחץ במכשיר ותביא ליציאת שאריות המים, ולהפרדה בינן ובין אבקת הקפה. שאריות אלו נמצאות לפני הלחיצה ביחד עם אבקת הקפה, ונראה שיש בהוצאתן משום איסור בורר. לפיכך, יש להשתמש במכשיר באופן שלא יכלה את כל המים הרגילים. היינו, יש לספור ביום חול כמה לחיצות נדרשות, במכשיר הספציפי, עד לריקונו המלא. בשבת, יש להקפיד ללחוץ מספר לחיצות פחות מהמקסימום הנדרש לריקון מלא.

ההנחיה בספר 'צומת' היא, שאין לרוקן את כל המים במכשיר כיוון שהלחיצות האחרונות מפרידות בין המים לאבקה שנשארים בסוף יחד, כיוון שיש בכך איסור בורר. דברים אלו נכתבו מתוך הבנה שיש שלב שבו המים והקפה נמצאים יחד, והלחיצות סוחטות את הקפסולה, וממילא יש חשש לאיסור בורר בהפרדת המים מאבקת הקפה שבקפסולה. לאחר ניסוי שערכנו (לאחר הוצאת הספר) התברר שאין שום שלב שבו המים שוהים יחד עם אבקת הקפה. כל מה שמתרחש הינו זרימת מים מכוס המים העליונה דרך אבקת הקפה ומיד ממשיכים הלאה דרך המסננת לכוס המיועדת לקבלת הקפה. לחיצות ה'פיפום' אינן סוחטות את קפסולת הקפה אלא מזרימות מים בוואקום מלמעלה למטה בלבד, אם כן הדין דומה למשמרת הנ"ל.

מסקנה

למעשה: מותר להשתמש במכונות אספרסו ידנית-ניידת ללא כל הגבלה, ואין לחשוש לאיסור בורר בשבת.
חשוב לציין:
א. לא התייחסנו כאן לעניין הרכבת החלקים וניקויים בשבת וכן לא לעניין בישול הקפה. להרחבה ניתן לראות בספר 'צומת'².
ב. קיימות בשוק מכונות אספרסו ניידות-חשמליות, ואין כל היתר להשתמש בהן בשבת, כיוון שהשימוש כרוך בהפעלה חשמלית.
ג. המאמר מתייחס למכונה שבדקנו ולא לכל דגם אפשרי אחר, בו ייתכנו אתגרי הלכה נוספים.

2. 'מכונות אספרסו ידנית ניידת', ספר צומת, כרך א פכ"ו עמ' 285.